

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ «СПЕЦІАЛЬНА ОСВІТА»

ОСВІТНЯ ПРОГРАМА «ВТРУЧАННЯ ПРИ АУТИЗМІ»

<i>Арнаут Я. В.</i>	Нормалізація психофізіологічного стану дітей дошкільного віку з аутизмом як передумова готовності до навчання в закладі освіти (оновлена тема)
<i>Белікова О. С.</i>	Формування навичок читання у дітей молодшого шкільного віку з аутизмом за допомогою візуальних стратегій
<i>Голімбівська М. О.</i>	Стратегії формування готовності до інклюзивного навчання дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра
<i>Дроботько І. Д.</i>	Формування соціально-емоційних навичок у дітей молодшого шкільного віку з аутизмом з опорою на технологію «Класний менеджмент»
<i>Льїна Г. О.</i>	Експертна роль фахівця з прикладного аналізу поведінки в міждисциплінарній команді супроводу дитини з аутизмом під час адаптації до освітнього процесу
<i>Ковальчук І. П.</i>	Особливості формування постурального контролю у дітей дошкільного віку з аутизмом в умовах інклюзивного навчання
<i>Кожушна І. М.</i>	Шляхи подолання поведінкових проблем в учнів молодших класів з аутизмом в умовах інклюзивного навчання
<i>Котова І. М.</i>	Специфіка діяльності батьків як модераторів освітнього процесу дітей з розладами аутистичного спектра
<i>Мигович Є. В.</i>	Організаційно-методичний супровід батьків дітей раннього віку з аутизмом у процесі впровадження індивідуальної стратегії втручання
<i>Мосієнко Т. М.</i>	Стратегії втручання для формування структурних компонентів саморегуляції у дітей молодшого шкільного віку з аутизмом
<i>Низька О. М.</i>	Специфіка переходу від спеціального до інклюзивного навчання дитини молодшого шкільного віку з аутизмом за підтримки міждисциплінарного командного супроводу
<i>Ольшевська В. Л.</i>	Ресурси методів з науково доведеною ефективністю для формування невербальної комунікації у дитини молодшого дошкільного віку з аутизмом
<i>Петрик-Лакиза О. М.</i>	Зміст діяльності вчителя спеціальної освіти як координатора міждисциплінарної команди супроводу учня з аутизмом за міжнародним досвідом
<i>Полозун (Коробка) М. Л.</i>	Алгоритм розбудови індивідуальної стратегії втручання для дітей середнього дошкільного віку з аутизмом у порівняльному аспекті: український та міжнародний досвід
<i>Сіра В. І.</i>	Особливості комунікативно-мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку з аутизмом з опорою на методи фізичної активності
<i>Стратулат Н. М.</i>	Особливості використання допоміжного обладнання для підвищення адаптивних можливостей учнів молодшого шкільного віку з аутизмом
<i>Шалабоніна С. С.</i>	Модель соціально-емоційного розвитку дітей дошкільного віку з аутизмом з опорою на методи з науково доведеною ефективністю

Арнаут Ярослава Валеріївна

Науковий керівник:

Максимчук Марія Олександрівна,
кандидат психологічних наук

НОРМАЛІЗАЦІЯ ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНОГО СТАНУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З АУТИЗМОМ ЯК ПЕРЕДУМОВА ГОТОВНОСТІ ДО НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДІ ОСВІТИ

Актуальність дослідження. В сучасному суспільстві спостерігається значне збільшення кількості дітей дошкільного віку з дивними поведінковими проявами, такими як дефіцит комунікації, невміння взаємодіяти з оточуючими, обмеження кола інтересів і дій, неадекватна реакція на події, та інші ознаки, притаманні особам з розладами аутистичного спектра (РАС). Діти з РАС суттєво відрізняються від однолітків з типовим розвитком, але це не означає, що їхній потенціал обмежений. Важливим питанням сьогодення, що стоїть перед освітянами, є створення оптимальних умов для якісного навчання осіб з особливими освітніми потребами. Однак для створення оптимальних умов розвитку та навчання дітей із РАС першочергово потрібне фахове розуміння та кваліфіковане визначення психофізіологічних потреб дітей з аутизмом, оскільки це є невід'ємною складовою її гармонійного розвитку важливим чинником в процесі її формування її соціальних, комунікативних та пізнавальних навичок.

Загалом сучасний освітній процес спрямований на досягнення результату за будь-яких умов, тож у разі виникнення скарг стосовно розвитку дитини, у переважній більшості, вони зосереджені на недостатньому рівні формування мовленнєвих навичок та низькій успішності учнів в освітній сфері. У таких випадках, зазвичай, батьками не враховується факт недостатньої сформованості психофізіологічних факторів розвитку дітей, що в результаті призводить до мінімальної ефективності та відсутності сталості у освітньому процесі дітей з аутизмом. Розуміння важливості рівневого і послідовного психофізіологічного розвитку дає основу, на яку може спиратись дитина та вдосконалювати набуті вміння і навички.

Власне питаннями формування та запровадження передумов навчальної діяльності дітей з аутизмом опікувалося чимало зарубіжних (J. Ayres, Z. Mailloux, R.C. Schaaf та ін.) та українських (М. Максимчук, Т. Скрипник, А. Смолянінов, В. Тарасун та ін.) науковців. Дослідники прагнули розробити найефективніші підходи для впровадження методик нормалізації психофізіологічного стану дітей з розладами аутистичного спектра задля підвищення їхніх адаптивних можливостей до навчання в школі, проте цей напрям залишається в площині напрацювань і розвитку.

Здійснений огляд літературних джерел лише підтвердив, що питання визначення методів і способів нормалізації психофізіологічного стану дошкільників з РАС як передумови формування готовності до навчання в закладі освіти залишається актуальним та малодослідженим напрямом у спеціальній педагогіці та психології.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити способи нормалізації психофізіологічного стану дітей дошкільного віку з аутизмом задля підвищення їх готовності до навчального процесу в закладі освіти.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз наукових джерел з питань формування передумов навчальної діяльності дітей з аутизмом.
2. Емпірично виявити особливості психофізіологічного розвитку дітей дошкільного віку з аутизмом як передумови їхньої готовності до освітнього процесу в закладах освіти.

3. Розробити методичні рекомендації щодо нормалізації психофізіологічного стану дітей дошкільного віку з аутизмом задля підвищення їх готовності до навчання в закладах освіти.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні – систематизація наукових джерел, представлених у спеціальній педагогічній та психологічній літературі щодо провідних світових і вітчизняних напрямів роботи з дітьми з РАС; порівняльний аналіз наявних в Україні методик нормалізації психофізіологічного стану дітей з аутизмом, конкретизація та уточнення значень базових понять дослідження: «психофізіологічний стан дитини з аутизмом», «готовність до навчання», «порушення сенсорної модуляції»; емпіричні – спостереження, опитування, анкетування, елементи нейропсихологічного обстеження – з метою встановлення особливостей психофізіологічного розвитку дітей дошкільного віку з аутизмом як передумови їхньої готовності до освітнього процесу в закладах освіти; методи статистичної обробки та інтерпретації даних – кількісна та якісна оцінка отриманих у ході дослідження результатів, на основі якої буде розроблено методичні рекомендації щодо нормалізації психофізіологічного стану дітей дошкільного віку з розладами аутистичного спектра задля підвищення їх готовності до навчання в закладах освіти.

Ключові слова: інклюзивна освіта, діти дошкільного віку, розлади аутистичного спектра, психофізіологічний стан, порушення сенсорної модуляції.

Белікова Оксана Сергіївна

Науковий керівник:

Таран Оксана Петрівна,

кандидат психологічних наук, доцент

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ЧИТАННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З АУТИЗМОМ ЗА ДОПОМОГОЮ ВІЗУАЛЬНИХ СТРАТЕГІЙ

Актуальність дослідження. Навичкам читання належить особлива роль, оскільки їх специфіка полягає в інтеграції з іншими вміннями необхідними для оволодіння іншими предметам шкільної програми. Сформованість читацької компетентності молодших школярів багато в чому визначає успішність навчання з інших предметів початкової школи. Без навички читання не може бути ні успішного навчання дитини в школі, ні самостійного пізнання нею світу, ні самовдосконалення.

Низка вітчизняних дослідників, зокрема О. Вашуленко, Г. Гудачок, І. Лапшина, Н. Попович, О. Савченко. Так, Н. Попович виокремлено взаємопов'язані компоненти навички читання, як виразність, правильність, швидкість та усвідомленість прочитаного. Виразне читання досягається такими засобами, як темп, тембр та сила голосу. Вона також наголошує, що задля вдосконалення читацьких навичок у дітей молодшого шкільного віку важливим є комплексне формування всіх цих компонентів читання у молодших школярів, адже вони є взаємопов'язаними.

Питання формування передумов навчальної діяльності дітей з аутизмом досліджували вітчизняні науковці Т. Скрипник, І. Недозим, К. Островська, О.Таран та інші. Зокрема, О. Кіпаренко досліджувала вплив дефіциту нейродинамічного забезпечення психічної діяльності на труднощі освоєння шкільної програми та виявлення нейропсихологічних факторів, які корелюються з чинником несформованості навички читання. Є. Кучеренко в своїх роботах виокремила, що характерні особливості формування читацьких навичок дітей з аутизмом є несформованість передумов таких навичок, а саме: мимовільне та довільне запам'ятовування, нестійкість та зниження уваги, відволікання, знижена когнітивна гнучкість та словниковий запас, проблеми з усвідомленістю прочитаного.

Низка іноземних фахівців (А. Nally, О Healy, J. Holloway, Н. Lydon) наголошують на тому, що діти з проявами аутизму важкого ступеню мали більш виражені труднощі в сформованості навички читання. У своїй роботі автори підкреслюють необхідність оцінки читання, а також розробки високоіндивідуалізованих втручань задля формування навичок читання у дітей з аутизмом. Ці ідеї підтримують вітчизняні фахівці Є. Кучеренко, І. Дмитрієва та підкреслюють, що важливо врахувати в освітньому процесі особливості дітей з аутизмом та відповідним чином оцінювати та навчати тих дітей, які мають обмежені навички вербальної комунікації.

Ю. Бойчук та С. Казачінер у своїх дослідженнях розглядали ефективність різноманітних методик навчання читання, серед них такі методи, як: звуковий (фонетичний) метод, читання слів по складах, методика глобального читання, ТАН-Содерберг, навчання за картками Домана, буквограма, методика Монтесорі тощо. У результаті дослідження вони дійшли висновку, що кожна з проаналізованих ними методик має свої переваги та недоліки, з урахуванням яких можна досягти успіху у навчанні навички читання дітей з особливими освітніми потребами.

Незважаючи на велику кількість досліджень щодо формування навичок читання, на нашу думку, питання щодо ефективних методів формування навичок читання у молодших школярів з аутизмом заслуговує окремої уваги, що зумовило виюір теми нашого дослідження.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати, розробити й апробувати методику формування навичок читання для дітей молодшого шкільного віку з аутизмом.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз щодо формування навичок читання у дітей молодшого шкільного віку з аутизмом.
2. Визначити стан сформованості навичок читання у дітей молодшого шкільного віку з аутизмом.
3. Розробити та апробувати методику формування навичок читання з використанням візуальних стратегій для дітей молодшого шкільного віку з аутизмом.
4. Запропонувати методичні рекомендації для вчителів щодо формування навичок читання з використанням візуальних стратегій для дітей молодшого шкільного віку з аутизмом.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні – аналіз, систематизація, узагальнення навчально-методичної літератури та наукових публікацій щодо питання формування навичок читання у дітей молодшого шкільного віку з аутизмом; емпіричні – тестування задля визначення стану сформованості навичок читання у дітей молодшого шкільного віку з аутизмом; методичні – розроблення методики та методичних рекомендацій щодо формування навичок читання з використанням візуальних стратегій для дітей молодшого шкільного віку з аутизмом, її апробація та перевірка ефективності; методи обробки даних – застосування кількісно-якісного аналізу даних щодо констатувального та формувального експериментів, інтерпретація та систематизація результатів дослідження.

Ключові слова: розлади аутистичного спектра, навички читання, візуальні стратегії, методики читання, діти молодшого шкільного віку.

Голімбівська Марина Олегівна

Науковий керівник:

Таран Оксана Петрівна,

кандидат психологічних наук, доцент

СТРАТЕГІЇ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА

Актуальність дослідження. На сучасному етапі розвитку педагогічної та психологічної науки у нашій країні однією з найбільш актуальних є проблема готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі. Вивчення особливостей соціально-психологічної адаптації дітей з розладами аутистичного спектра у дошкільному віці зумовлена, перш за все,

потребами педагогічної та психологічної практики, оскільки саме діти зазначеної категорії зазнають значних труднощів під час адаптації до умов закладу освіти, зокрема у дошкільному віці. Це перешкоджає процесу їхньої соціалізації, штучно ізолює таких дітей, утруднює розкриття внутрішнього потенціалу.

Проблема психологічної готовності та адаптування до школи останнім часом стала особливо актуальною серед фахівців психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами. Психологи, логопеди, педагоги, вивчають і обґрунтовують критерії адаптування до шкільного навчання, сперечаються про особливості розвитку і вік, з якого найдоцільніше розпочинати навчання дітей в школі. Аналіз наукової літератури з теми, надав змогу виявити наявність недостатньої кількості публікацій, присвячених розкриттю певних аспектів психолого-педагогічного супроводу та адаптації дітей з розладами аутистичного спектра в умовах інклюзивного навчання в Україні.

У працях провідних сучасних українських науковців представлено опис передумов та динаміку змін інклюзивної освіти, а також особливості діагностики, розвивальної та навчальної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами (А. Колупаєва, Т. Дегтяренко, О. Мартинчук, Т. Шкварська). Зокрема, розгляду технологій психолого-педагогічного супроводу дітей з аутизмом в освітньому просторі приділяють увагу Т. Скрипник, К. Островська, Д. Шульженко.

Психологічна готовність дитини до навчання в школі є предметом постійної уваги фахівців. Зокрема О. Таран зазначає, що психологічна готовність до навчання, це – комплексна характеристика рівнів розвитку інтелектуальної, особистісної та соціальної сфер психіки дитини, що є найважливішою передумовою для гармонійного її входження у нове соціальне середовище. Від успішного розв'язання цієї проблеми залежить адаптація дитини до шкільного життя, оволодіння нею навчальною діяльністю і, як наслідок, формування всебічно розвиненої особистості.

Актуальність дослідження полягає в тому, що діти з розладами аутистичного спектра мають знижені адаптаційні можливості та труднощі комунікації, що ускладнює процес їхньої інтеграції в колектив однолітків в інклюзивному освітньому просторі. Отже, недостатнє теоретичне обґрунтування з даної проблематики та питання необхідності розроблення сучасних стратегій формування готовності дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра до шкільного навчання зумовили вибір відповідної мети дослідження.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати, розробити та апробувати стратегії формування готовності дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра до навчання в інклюзивному освітньому середовищі.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми формування готовності до інклюзивного навчання дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра.
2. Визначити стан сформованості готовності до навчання дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра в інклюзивному освітньому середовищі.
3. Розробити стратегії формування готовності до інклюзивного навчання дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні – здійснити теоретичний аналіз науково-методичної та психолого-педагогічної літератури щодо формування готовності до інклюзивного навчання дітей з розладами аутистичного спектра; емпіричні – визначити стан сформованості готовності до інклюзивного навчання дітей старшого дошкільного віку з аутизмом у ході констатувального експерименту, спостереження, експертне оцінювання, виконання тестових завдань; методи аналізу даних – кількісний та якісний аналіз результатів констатувального експерименту; методичні – розробка стратегії формування готовності до інклюзивного навчання дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра.

Ключові слова: розлади аутистичного спектра, готовність до навчання, інклюзивна освіта, стратегії формування готовності до інклюзивного навчання, діти старшого дошкільного віку.

Дроботько Ірина Дмитрівна

Науковий керівник:

Скрипник Тетяна Вікторівна,
доктор психологічних наук,
старший науковий співробітник

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З АУТИЗМОМ З ОПОРОЮ НА ТЕХНОЛОГІЮ «КЛАСНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ»

Актуальність дослідження. Як відомо, стійкий дефіцит соціальної комунікації та соціальної взаємодії є діагностичними критеріями розладів аутистичного спектра (РАС), що конкретизується у цілій низці проявів, серед яких: знижене вміння ділитися інтересами, емоціями, неспроможність ініціювати соціальну взаємодію; відсутність реакцій на емоції інших людей; брак модуляції (підлаштування) поведінки відповідно до соціальної ситуації та ін. Діти з РАС слабо користуються емоційними реакціями на вербальні й невербальні спроби інших людей вступити в бесіду (Н. Байкіна та Я. Крет).

Саме тому в процесі організації освітнього процесу для дітей молодшого шкільного віку з аутизмом доцільним є завдання формувати їхні соціально-емоційні навички, що дасть змогу подолати недостатність соціально-емоційної і невербальної комунікації, вміння розвивати, підтримувати і розуміти емоційні стосунки з однолітками (І. Недозим). Необхідним для цього є створення сприятливого освітнього середовища, спрямованого на засвоєння учнями з РАС соціальних навичок взаємодії з іншими дітьми, вміння розпізнавати, називати і виявляти емоції відповідно до контексту ситуації, соціально схвальним чином висловлювати свої бажання та прагнення.

Успішність впровадження інклюзивного освітнього середовища, яке сприяє вирішенню завдань соціально-емоційного розвитку учнів, залежить від багатьох чинників. Один з них – компетентність учасників команди супроводу, які володіють дієвими інклюзивними технологіями. Серед таких технологій, визнаних ефективними у багатьох країнах, є «Класний менеджмент» як мистецтво керувати дитячим колективом, інноваційна технологія перетворення середовища закладу освіти з метою досягнення ефективності освітнього процесу. Ця технологія ґрунтується на цілісному аналізі потреб дітей та цілей їхнього навчання, передбачає розроблення системи методів і способів задоволення цих потреб (Т. Корольок, Т. Скрипник та ін.). Визначено, що «Класний менеджмент» вирішує багато завдань, необхідних для навчання, розвитку і виховання учнів з ООП, у тому числі, з РАС; серед цих завдань – особистісне та соціальне зростання кожного учня, формування соціально-емоційних навичок.

Українські фахівці підтверджують важливість впровадження в закладах освіти технології «Класний менеджмент» як інноваційного підходу до створення розвивального середовища для усіх учасників освітнього процесу, у тому числі, дітей з аутизмом (К. Бірюкова, М. Пристінська, Т. Скрипник). За міжнародним досвідом (А. Ноу, R. Marzano, Н. Wong та ін.), ресурси «класного менеджменту» сприятливо впливають на розвиток емоційного інтелекту та його складових у дітей з аутизмом, забезпечують формування емоційних реакцій, емоційної обізнаності та компетентності, здатності до емоційної саморегуляції та врахування емоційних станів співрозмовників у процесі взаємодії з ними.

Незважаючи на те, що технологія «Класний менеджмент» поступово стає предметом вивчення для українських фахівців, які прагнуть розкрити методичну цінність цього інструменту перетворення середовища, досі недостатньо розробленими лишаються прикладні аспекти впровадження цієї технології в умовах інклюзивного навчання в Україні, а також той акцент на формування соціально-емоційних навичок, який може докорінно змінити стосунки між учасниками інклюзивного процесу, сприяти становленню в учнів з РАС соціальних якостей та емоційного інтелекту.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити організаційно-педагогічні умови формування соціально-емоційних навичок у молодших школярів з аутизмом з опорою на технологію «Класний менеджмент».

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз психолого-педагогічної характеристики розвитку соціально-емоційних навичок у дітей молодшого шкільного віку з аутизмом.
2. Дослідити стан сформованості соціально-емоційних навичок у молодших школярів з аутизмом, проаналізувати отримані результати.
3. Розкрити організаційні та педагогічні умови забезпечення сприятливого середовища початкової школи з опорою на технологію «Класний менеджмент» для формування соціально-емоційних навичок молодших школярів з аутизмом.
4. Визначити ефективність проведеної роботи з формування соціально-емоційних навичок у дітей молодшого шкільного віку з аутизмом.
5. Розробити методичні рекомендації для організації процесу формування соціально-емоційних навичок у молодших школярів з аутизмом з опорою на технологію «Класний менеджмент».

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: *теоретичні методи:* аналіз наукових джерел з питань соціально-емоційного розвитку осіб з аутизмом; порівняльний аналіз українського і міжнародного досвіду щодо стратегій для адаптації та модифікації освітнього середовища у закладі освіти, узагальнення, синтез, класифікація основних положень психолого-педагогічної науки щодо формування соціально-емоційних навичок у молодших школярів з аутизмом, а також уявлення про технологію «Класний менеджмент»; *емпіричні методи:* опитування, експертні оцінки, спостереження; якісний та кількісний аналіз результатів констатувального і контрольного експериментів, інтерпретація та систематизація результатів дослідження, формулювання висновків; *розроблення та апробація методичних рекомендацій* для організації процесу формування соціально-емоційних навичок у молодших школярів з аутизмом з опорою на технологію «Класний менеджмент».

Ключові слова: розлади аутистичного спектра, молодший шкільний вік, класний менеджмент, соціально-емоційні навички, емоційний інтелект.

Гльїна Ганна Олександрівна

Науковий керівник:

Максимчук Марія Олександрівна,
кандидат психологічних наук

ЕКСПЕРТНА РОЛЬ ФАХІВЦЯ З ПРИКЛАДНОГО АНАЛІЗУ ПОВЕДІНКИ В МІЖДИСЦИПЛІНАРНІЙ КОМАНДІ СУПРОВОДУ ДИТИНИ З АУТИЗМОМ ПІД ЧАС АДАПТАЦІЇ ДО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Актуальність дослідження. Сучасні процеси реформування спеціальної та інклюзивної освіти вимагають від дослідників пошуків нових теоретичних засад та оптимальних шляхів сприяння психосоціальному розвитку дітей з особливими освітніми потребами, зокрема дітей з розладами аутистичного спектра (далі – РАС). Специфіка розвитку дітей з РАС зумовлює, у першу чергу, труднощі їхньої соціалізації та взаємодії з оточенням, відтак діти з аутизмом потребують значної підтримки в розвитку цих сфер.

Входження дитини з РАС в систему соціальних відносин, опанування нею суспільних норм і правил є процесом психологічної адаптації, що зумовлює подальшу інтеграцію цієї дитини у соціум. Оволодіння навичками адаптації є складним і багатоетапним процесом. Пошук найбільш ефективних методів розвитку соціалізації та адаптаційної поведінки для дітей з РАС у вітчизняній спеціальній педагогіці в останнє десятиліття характеризується підвищеною активністю, що підтверджується численими публікаціями науковців та практиків (А. Душка,

Н. Івашура, В. Косинкіна, Н. Липка, О. Мякушко, К. Островська, Л. Рибченко, Х. Сайко, Г. Сивик, Т. Скрипник, Д. Шульженко та ін.).

На сьогодні психолого-педагогічний супровід дітей з РАС не має однозначності й узгодженості щодо технологій та методик, які б давали змогу ефективно долати порушення аутистичного спектра. Особливо це стосується етапу адаптації до освітнього процесу та налагодження соціальної взаємодії з однолітками та педагогами в інклюзивному освітньому середовищі.

В Україні наявний певний дефіцит методичних розробок, спрямованих на допомогу членам команди супроводу в роботі з аутичними дітьми. Однак, прикладний аналіз поведінки (Applied Behavior Analysis, АВА) вважають одним з найефективніших і найрозповсюдженіших методів роботи з РАС, згідно до звіту про методи з науково доведеною ефективністю (2020). На основі методів АВА побудовано багато програм у школах і центрах для дітей з аутизмом, особливо в США, Канаді, Бельгії, Швеції, Ізраїлі. Тому для успішної роботи психолого-педагогічної команди супроводу дитини з аутизмом сучасна спеціальна та інклюзивна освіта потребує вивчення стратегій прикладного аналізу поведінки.

Міжнародний досвід рекомендує використання прикладного аналізу поведінки для розроблення й апробації методів навчання в інклюзивному класі. Теоритичний аналіз низки зарубіжних досліджень (D. Foran, M. Hoerger, M. Giangreco, W. Heward, R. Pennington, H. Philpott, C. Trump та інші) засвідчив, що в результаті застосування АВА-підходу діти з РАС краще адаптуються до нових умов, набувають навичок посидючості, соціально-прийнятної поведінки, активізується їхній вербальний компонент, збільшується пізнавальний інтерес і розвивається колективна гра. Однак, для отримання такого результату до психокорекційного процесу має бути залучено сертифікованого фахівця з прикладного аналізу поведінки.

Вивчення закордонних освітніх моделей спеціальної освіти, зокрема досвід співпраці фахівців з АВА-терапевтами, дає підґрунтя для подальшого розвитку цієї практики в закладах освіти нашої країни. Ці та інші аспекти мотивують глибше зануритись в дослідження питання ефективної роботи команди супроводу дитини з РАС в закладі освіти, а саме: питання участі в діяльності такої команди поведінкового аналітика як експерта-консультанта.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично встановити психолого-педагогічні засади ефективного залучення фахівця з прикладного аналізу поведінки у діяльність міждисциплінарної команди супроводу дитини з аутизмом під час її адаптації до освітнього процесу.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз особливостей розвитку і формування навичок адаптації до освітнього процесу в дітей з розладами аутистичного спектра.
2. Визначити організаційні умови, засоби та етапи залучення фахівця з прикладного аналізу поведінки до процесу командного супроводу дитини з розладами аутистичного спектра в закладі освіти.
3. Емпірично дослідити особливості та стан сформованості адаптаційних навичок до освітнього процесу в дітей з аутизмом.
4. Розробити методичні рекомендації щодо організації плідної співпраці міждисциплінарної команди супроводу з поведінковим аналітиком задля підвищення адаптаційних можливостей дітей з розладами аутистичного спектра в закладах освіти.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: *теоретичні:* аналіз психолого-педагогічних джерел, присвячених питанню використання методів прикладного аналізу поведінки в освітньому процесі; систематизація психолого-педагогічної літератури щодо участі фахівця з прикладного аналізу поведінки у роботі команди супроводу дитини з аутизмом; узагальнення теоретичних даних з метою накопичення науково-теоретичного підґрунтя для визначення понять «прикладний аналіз поведінки», «адаптаційні навички», «міждисциплінарна команда супроводу дитини з аутизмом»; порівняльний аналіз наукових та навчально-методичних джерел з огляду на міжнародний та вітчизняний досвід; *емпіричні:* констатувальний експеримент; формувальний експеримент у вигляді впровадження та

визначення результативності залучення до освітнього процесу фахівця з прикладного аналізу поведінки; *методи математичної статистики* з метою кількісної обробки даних та визначення статистичної значущості емпірично отриманих результатів дослідження, якісний аналіз отриманих даних констатувального та формувального експериментів, інтерпретація та систематизація результатів дослідження, формулювання висновків.

Ключові слова: розлади аутистичного спектра, адаптаційні навички, прикладний аналіз поведінки, міждисциплінарна команда супроводу, поведінковий аналітик, інклюзивна освіта.

Ковальчук Ірина Петрівна

Науковий керівник:

Скрипник Тетяна Вікторівна,

доктор психологічних наук,

старший науковий співробітник

ФОРМУВАННЯ ПОСТУРАЛЬНОГО КОНТРОЛЮ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З АУТИЗМОМ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Актуальність дослідження. На сьогодні питання організації освітнього процесу для дітей дошкільного віку з розладами аутистичного спектра (РАС) звучить надзвичайно гостро, адже відомо, що ці діти є найскладнішою групою, з якою стикаються педагоги в інклюзивному навчанні. Зумовлено це тим, що ці діти суттєво вирізняються своєю поведінкою від інших дітей (як з типовим розвитком, так і з іншими обмеженнями життєдіяльності). Діти з аутизмом слабо реагують на звернення інших людей, не виявляють навичок наслідування, елементарних вербальних чи невербальних реакцій. Щодо психомоторних навичок, то найбільш помітними є їхні складнощі з виконанням таких функцій, як утримання пози тіла у статиці і динаміці, несформованість функції ніг як опори для тіла, нездатність підтримувати увагу та ін.

Особливості психічного розвитку дітей з РАС, з одного боку, а з іншого, недостатня компетентність фахівців, призводить до того, що освітня діяльність цих дітей здійснюється з великими труднощами. Для розбудови успішного освітнього процесу, учасниками якого є діти з РАС, важливо знати особливості їхнього розвитку, їхні потреби та сильні сторони. Тому постає вагомий потреба у становленні підґрунтя ефективного навчання цих дітей.

Питання формування передумов освітньої діяльності дітей з аутизмом досліджували науковці М. Максимчук, Т. Скрипник, Г. Супрун, В. Тарасун, Д. Шульженко та ін., які прагнули розробити ефективні підходи для досягнення позитивних змін у психофізіологічному і психоемоційному стані цих дітей і підвищення їхньої здатності до подальших процесів навчання, розвитку та соціалізації.

Теоретичний аналіз міжнародного досвіду (Дж. Айрес, В. Kashfimehr, Н. Kayihan, М. Huri та ін.) засвідчив, що психолого-педагогічне втручання має спиратися на принцип закономірності розвитку. Це означає, що підґрунтям академічних навичок є базові передумови розвитку, серед яких найважливішу роль мають тонічна регуляція, рівновага та їхні похідні – білатеральна інтеграція, постуральний контроль та ін. В нашому дослідженні ми зосередили свою увагу на сутності та ролі постурального контролю як здатності підтримувати позу тіла у статиці та динаміці для ефективного освітнього процесу дітей з РАС.

Зарубіжними та українськими дослідниками (Y. Lim, C. Molloy, A. Memari, E. Danilavichute, T. Скрипник, А. Смолянінов та ін.) доведено, що діти, у яких несформований поступальний контроль, можуть відчувати труднощі у таких необхідних для освітнього процесу психомоторних умінь, як: сидіти за столом, витримувати фізичне та психо-емоційне навантаження, підтримувати стійкість уваги, координувати та регулювати свої фізичні дії, здійснювати цілеспрямовану діяльність.

Незважаючи на прагнення багатьох дослідників встановити чинники формування надійного підґрунтя навчання та розвитку, на нашу думку, недостатньо розробленим лишилося

питання значущості постурального контролю для успішної освітньої діяльності дітей з аутизмом, розуміння шляхів його формування та опори на нього в стратегіях втручання для цих дітей.

Мета дослідження: розробити програму втручання з формування постурального контролю для забезпечення стабільності і сталого розвитку дітей дошкільного віку з аутизмом; теоретично обґрунтувати та емпірично довести значущість постурального контролю у контексті становлення здатності цих дітей до освітньої діяльності в інклюзивному освітньому середовищі.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Теоретично дослідити наукові здобутки щодо закономірності та послідовності розвитку дітей з розладами аутистичного спектра.
2. Дослідити взаємозв'язок між станом сформованості постурального контролю у дітей з РАС та становленням підґрунтя їхньої освітньої діяльності у закладі освіти.
3. Розробити та експериментально перевірити програму занять, що базується на методах з науково доведеною ефективністю, спрямовану на формування у дітей дошкільного віку з аутизмом постурального контролю; дослідити отриману динаміку розвитку у контексті участі цих дітей в освітньому процесі.
4. Сформулювати методичні рекомендації для учасників міждисциплінарного супроводу дітей дошкільного віку з РАС, що враховують послідовний і цілеспрямований вплив на формування постурального контролю як одного з ресурсів та механізмів ефективної освітньої діяльності цих дітей.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: *теоретичні* – аналіз науково- та навчально-методичних джерел з питань формування підґрунтя ефективного навчання і розвитку осіб з особливими освітніми потребами; порівняльний аналіз підходів міжнародних та українських дослідників у плані розроблення та впровадження стратегій втручання для осіб з РАС; узагальнення засобів діагностики стану сформованості постурального контролю; *емпіричні* – опитування, анкетування, аналіз експертних оцінок, діагностичні проби; розроблення програми втручання на основі сенсорно-інтегративної терапії; констатувальний та формувальний експерименти, якісний аналіз отриманих даних, інтерпретація та систематизація результатів дослідження, формулювання висновків.

Ключові слова: постуральний контроль, сенсорно-інтегративна терапія, розлади аутистичного спектра, дошкільний вік, програма втручання.

Кожушна Інна Мілентіївна

Науковий керівник:

Максимчук Марія Олександрівна,
кандидат психологічних наук

ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ПОВЕДІНКОВИХ ПРОБЛЕМ В УЧНІВ МОЛОДШИХ КЛАСІВ З АУТИЗМОМ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Актуальність дослідження. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), за останні роки кількість дітей з розладами аутистичного спектра (РАС) неухильно зростає й на сьогодні складає 1% від населення всієї планети, що більше, ніж кількість населення України. Ця динаміка може свідчити, що в майбутньому проблема надання якісної комплексної допомоги дітям з РАС стане однією з актуальних потреб вітчизняної медицини, спеціальної педагогіки та психології.

Однією із найважливіших проблем сучасної спеціальної освіти є поведінкові порушення, їх діагностика та корекція, оскільки саме вони носять масовий характер серед учнів з РАС у молодших класах та потребують особливої уваги з боку вчителів, асистентів учителів та інших педагогів. Крім того, поведінкові порушення заважають самим учням з РАС: їм важко сконцентрувати увагу на вивченні нового матеріалу, що впливає на їхню шкільну успішність;

проблемна поведінка також заважає учню з аутизмом соціалізуватися та знайти друзів, що може призвести до невпевненості, нерішучості та замкненості.

Сучасний етап розвитку теорії й практики педагогіки та психології характеризується посиленою увагою до вивчення особливостей психічного та фізіологічного розвитку дітей з розладами аутистичного спектра. Українські науковці (О. Доленко, І. Марценковський, К. Островська, О. Романчук, В. Тарасун, Г. Хворова, А. Чуприков) акумулюють світовий досвід вивчення аутизму й докладають значних зусиль до розбудови шляхів допомоги дітям з РАС. На вивченні поведінкових проблем у дітей з РАС концентрували свою увагу представники вітчизняної та зарубіжної науки (А. Іваненко, Я. Катерина С. Шумаєва, М. Bristol, S. Harris, В. Hermelin та ін.).

Однак, незважаючи на здійснені наукові розвідки, проблема подолання поведінкових порушень серед учнів молодших класів з аутизмом є недостатньо дослідженою на сучасному етапі розвитку спеціальної освіти. Вивчення шляхів подолання проблемної поведінки учнів з РАС сприятиме їхній успішній соціалізації в умовах інклюзивного навчання, що зможе покращити якість їхнього життя і у теперішній час, і у майбутньому.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити корекційно-розвивальні методики подолання поведінкових проблем в учнів молодших класів з аутизмом в умовах інклюзивного навчання.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз наукових джерел з питання подолання поведінкових проблем в учнів молодших класів з аутизмом.
2. Розробити методику діагностики поведінкових порушень учнів молодших класів з аутизмом.
3. Визначити рівень проблемної поведінки серед учнів молодших класів з аутизмом.
4. Розробити методичні рекомендації з подолання проблемної поведінки серед учнів молодших класів з розладами аутистичного спектра.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні методи – узагальнення теоретичних даних, аналіз наукових та навчально-методичних джерел з огляду на міжнародний та вітчизняний досвід з метою накопичення науково-теоретичного підґрунтя для визначення понять «проблемна поведінка», «інклюзивне освітнє середовище»; емпіричні методи – спостереження, опитування – з метою визначення рівня проблемної поведінки серед учнів молодших класів з аутизмом; методи математичної статистики – кількісний та якісний аналіз отриманих даних – з метою оцінки та інтерпретації результатів емпіричного дослідження задля розроблення методичних рекомендацій з подолання проблемної поведінки серед учнів молодших класів з розладами аутистичного спектра.

Ключові слова: розлади аутистичного спектра, інклюзивне освітнє середовище, проблемна поведінка, методики корекції поведінкових порушень.

Котова Ірина Миколаївна

Науковий керівник:

Скрипник Тетяна Вікторівна,
доктор психологічних наук, старший
науковий співробітник

СПЕЦИФІКА ДІЯЛЬНОСТІ БАТЬКІВ ЯК МОДЕРАТОРІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА

Актуальність дослідження. За останнє десятиліття інклюзивна форма навчання стала найважливішим елементом реформування та вдосконалення освітніх послуг, що надаються учням з ООП, зокрема з розладами аутистичного спектра (РАС). Залучення дітей з РАС у загальноосвітню систему є надзвичайно важливим, адже навчання в середовищі однолітків дає

змогу впливати на загальний розвиток учнів з аутизмом, на підвищення рівня їхніх мовленнєвих, комунікативних, соціальних та академічних навичок.

У сучасних умовах Україна ще не має багатого досвіду впровадження інклюзивної освіти для дітей з ООП; цей процес знаходиться на етапі активного реформування, яке має на меті зміну освітньої парадигми загалом та ролі батьків в освітньому процесі зокрема.

На цьому тлі дещо виокремлюється ситуація з рівнем поінформованості та доступу до відомостей про аутизм. Однак, самого факту насиченості інформаційного простору даними про РАС вже недостатньо, оскільки це ніяк не вирішує високий суспільний запит на достовірну та науково обґрунтовану інформацію щодо ефективних технологій, методів допомоги та супроводу, а саме: методологічні посібники, науково-практичні курси та програми, чіткі прикладні матеріали тощо.

Питання інтеграції дітей з РАС в освітній простір вивчали такі дослідники, як: О. Мартинчук, К. Островська, Г. Супрун. Різні підходи до командного психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами у своїх працях розглядали О. Гаяш, А. Колупаєва, Н. Софій; аспекти командної взаємодії та співпраці з сім'ями, які виховують дітей з ООП, висвітлено у науковому доробку С. Лупінович, Т. Скрипник, Н. Софій та ін.

Проблематика залучення родин учнів з ООП до ефективної взаємодії з учителями та іншими професіоналами, задіяними в освіті цих дітей, розглянуто у працях зарубіжних дослідників (М. Блу-Баннинг, К. Дей, Г. Франклен, Дж. Феррел, Г. Френсис). Усі вони одноставні у твердженні про те, що врахування позиції та запитів батьків веде до інтенсифікації освітнього процесу, підвищення ефективності інклюзивної освіти.

Вітчизняні науковці, спираючись на досвід зарубіжних колег, розробляють алгоритми впровадження процесу супроводу, у якому має бути модератор, та науково підтверджують необхідність участі батьків в освітньому процесі. Відомо, що саме батьки володіють ключовою інформацією про своїх дітей та відіграють вирішальну роль у їхній освіті. Тому дуже важливо, щоб усі фахівці активно прагнули працювати з батьками та цінували їхній внесок. Робота фахівців може бути більш ефективною, коли батьки беруть участь у ній, а також враховуються їхні побажання, почуття та перспективи, погляди на розвиток власних дітей.

Наявний стан супроводу дітей з аутизмом в Україні здебільшого є формалізованим, позбавленим командної взаємодії й недостатньо продуманим. Найчастіше ніхто не бере на себе роль координатора (або здійснює її обмеженим чином, наприклад, забезпечуючи тільки основні організаційні моменти). Тому, на нашу думку, доцільно створити альтернативний підхід, коли батьки (як найбільш зацікавлені особи у навчанні та розвитку своїх дітей) можуть стати такими модераторами, які здатні планувати цілеспрямований та послідовний освітній процес для дітей, активізувати, надихати, ініціювати та налагоджувати співпрацю з експертами, здійснювати методичне забезпечення, об'єднувати учасників супроводу у справжню командну взаємодію, організовувати і підтримувати неперервний процес моніторингу успіху дитини. Для визначення змісту та алгоритму такої діяльності батьків ми спиралися на певні функції, розроблені у межах професійного профілю координатора з питань особливих освітніх потреб (SENCO).

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично довести ефективність розроблених нами організаційних та змістових компонентів діяльності батьків як модераторів освітнього процесу дітей з розладами аутистичного спектра.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз наукової літератури щодо ролі та алгоритму діяльності батьків в освітньому процесі дітей з РАС у порівняльному аспекті щодо українського та міжнародного досвіду.
2. Емпірично дослідити стан готовності батьків до діяльності модератора команди супроводу дитини з аутизмом.
3. За міжнародними джерелами (передусім, професійним профілем координатора з питань особливих освітніх потреб) визначити зміст діяльності модератора команди супроводу

дітей з ООП та розробити зміст та алгоритм дій батьків, які можуть виконувати роль модератора освітнього процесу щодо власних дітей з РАС.

4. Впровадити зміст та алгоритм діяльності батьків як модераторів команди супроводу дітей з РАС, здійснити моніторинг динаміки щодо співпраці учасників команди супроводу, а також досягнень дітей з РАС.
5. Розробити методичні рекомендації для батьків, які спроможні виступити модераторами команди супроводу своїх дітей з РАС в Україні задля досягнення ними успіху у процесах навчання, розвитку та соціалізації.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: *теоретичні методи:* теоретичний та порівняльний аналіз міжнародних та вітчизняних нормативно-правових документів, науково-навчально-методичних розробок щодо співпраці фахівців та батьків дітей з особливими потребами, у цілому, та батьків дітей з РАС, зокрема; узагальнення та систематизація теоретичних даних з метою накопичення науково-теоретичного підґрунтя щодо ролі лідера (координатора, модератора) у процесі міждисциплінарного командного супроводу дітей з РАС; *емпіричні методи:* спостереження, опитування, анкетування, інтерв'ю, тестування, діагностичні проби; методи математичної статистики з метою кількісної обробки даних та визначення статистичної значущості отриманих у процесі дослідження результатів.

Ключові слова: батьки дітей з особливими потребами, координатор команди супроводу, інклюзивне навчання, розлади аутистичного спектра.

Мигович Євгенія Володимирівна

Науковий керівник:

Супрун Ганна Володимирівна,
кандидат психологічних наук

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД БАТЬКІВ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ З АУТИЗМОМ У ПРОЦЕСІ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ ВТРУЧАННЯ

Актуальність дослідження. Як відомо, одним з показників зрілості та цивілізованості суспільства є ставлення до найменш захищених осіб, серед яких – особи з інвалідністю та особливими освітніми потребами (ООП). На жаль, в Україні досі не невідповідному рівні знаходиться допомога таким особам й підтримка їхніх родин. Численними науковими дослідженнями доведено, що найбільшу ефективність має комплексна і послідовна допомога дітям з особливими освітніми потребами, яка розпочинається з раннього віку, що є найбільш чутливим періодом до змін, коли має закладатися основа для подальшого ефективного навчання і розвитку. Типові для України послуги для дітей раннього віку з ООП мають низку недоліків, що відображають застарілу (медичну) модель ставлення до осіб з інвалідністю та ООП і характеризуються такими ознаками, як: 1) фрагментарність, коли різні фахівці без узгодження між собою надають ті чи інші послуги (відсутність міждисциплінарної взаємодії); 2) непослідовність (брак відповідальності щодо урахування закономірностей розвитку та реалізації наступності); 3) вузька спрямованість (відсутність партнерства з батьками та міжвідомчої співпраці).

Раннє втручання являє собою систему послуг родинам з дітьми, які входять в групу ризику формування різних порушень розвитку. Ця система охоплює діагностичні, спеціалізовані медичні, реабілітаційні, психолого-педагогічні та просвітницькі послуги усій родині. Світовий досвід впроваджує систему раннього втручання ще з 60-х років ХХ століття, але сучасний родинноцентрований характер та міждисциплінарний командний супровід започатковуються з 90-х років (Charles H. Zeanah, M. Guralnik).

Українські фахівці, які здійснюють міжвідомчий та міждисциплінарний супровід осіб з особливими потребами, ще не мають достатнього науково-методичного та практичного досвіду

впровадження цілеспрямованої та послідовної підтримки та координації послуг щодо дітей раннього віку та їхніх родин. Також варто зазначити, що вітчизняна психолого-педагогічна практика переважно тяжіє до медичної парадигми надання послуг у цій сфері.

Співпраця швейцарського бюро співробітництва в Україні та навчально-реабілітаційного центру «Джерело» у Львові у межах проєкту «Поширення моделі програми раннього втручання для дітей з розладами спектра аутизму в Україні» у 2009 році дали змогу розробити клінічний протокол «Раннє втручання для дітей з розладами спектра аутизму» (О. Романчук). Цей документ містить орієнтири щодо диференційної діагностики, можливих послуг для родини та окреслює низку різних форм співпраці з батьками дітей з аутизмом.

В Україні існує успішний досвід надання послуги раннього втручання в м. Харків, Львів, Одеса як результат проєктної діяльності за координації Г. Кукурузи (благодійний фонд «Інститут раннього втручання»); розроблено психологічну модель раннього втручання для дітей з аутизмом, яка не тільки розкриває особливостей цих дітей, а й вплив родини на їхнє виховання (Т. Скрипник, І. Сухіна, І. Риндер).

Досвід надання корекційно-розвиткових та реабілітаційних послуг дітям з аутизмом та їхнім родинам в Україні (реабілітаційні, реабілітаційно-навчальні центри різної форми власності) підтверджує, що батьки є невід'ємними учасниками команди супроводу. Але у більшості випадків їх не долучають до цієї роботи. Брак компетентності часто стає значною перешкодою для ефективної взаємодії батьків з дитиною в повсякденних домашніх умовах. Саме цей формат допомоги має найбільший вплив на успішність раннього втручання за даними багатьох вітчизняних та зарубіжних дослідників (К. Островська, І. Сухіна, Т. Скрипник, M. Guralnick, R. Simeonsson, J. Bailey, G. Mahoney, F. Perales та ін.).

Сучасні дослідження особливостей партнерства між фахівцями закладу освіти та батьками дитини з аутизмом не тільки розкривають наявні труднощі (суперечливе нормативно-правове забезпечення, формалізм у підходах до вибору методів і практик втручання, кадрові проблеми, нестачу навчально-методичного забезпечення), але й пропонують доступний діагностичний інструментарій оцінки успішності дитини, інформаційні матеріали батькам (Р. Криваковська, Т. Скрипник, Г. Супрун). Однак ця робота стосується дітей молодшого шкільного віку та не охоплює ранній вік.

Проведений науково-теоретичний аналіз особливостей супроводу батьків дітей раннього віку з аутизмом розкрив недостатню теоретико-методичну й практичну розробленість питання їхньої професійної підтримки і супроводу, що охоплює ретельне вивчення унікальних потреб дитини та її родини, постановку конкретних, вимірюваних, обмежених у часі цілей, командну роботу фахівців та батьків у розробці індивідуальної стратегії втручання, її реалізації та моніторингу динаміки успіху дитини. Тому наразі доцільним є опрацювання умов реалізації такої діяльності, її змісту, етапів перебігу та критеріїв ефективності.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично довести важливість впровадження організаційно-методичного супроводу батьків дітей раннього віку з аутизмом, що передбачає їхню послідовну підтримку і допомогу їм у виборі індивідуальної стратегії втручання задля максимального розкриття можливостей дитини з РАС і створення умов для її безперешкодного навчання і розвитку.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз щодо особливостей співпраці фахівців та батьків дітей раннього віку з аутизмом у процесі надання їм реабілітаційних послуг.
2. Розробити модель організаційно-методичного супроводу батьків дітей раннього віку з аутизмом в умовах реабілітаційного центру.
3. Емпірично дослідити ефективність впровадження розробленої нами Моделі для підвищення компетентності батьків дітей раннього віку з аутизмом та збільшення їхньої дієвої участі у розвитку та розкритті можливостей цих дітей.
4. Розробити методичні рекомендації щодо особливостей організаційно-методичного супроводу батьків дітей раннього віку з аутизмом у процесі впровадження для цих дітей індивідуальної стратегії втручання.

*Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні методи – аналіз психолого-педагогічної літератури щодо співпраці фахівців та батьків дітей раннього віку з аутизмом у процесі надання їм реабілітаційних послуг, з опорою на міжнародні стандарти систематизація ефективних підходів до розбудови партнерства з батьками дітей раннього віку з особливими освітніми потребами, узагальнення унікальних потреб дітей раннього віку з аутизмом, розроблення моделі організаційно-методичного супроводу батьків дітей раннього віку з аутизмом в умовах реабілітаційного центру; *емпіричні*: констатувальний експеримент з метою визначення ефективності впровадження розробленої нами Моделі для підвищення компетентності батьків дітей раннього віку з аутизмом; кількісний та якісний аналіз отриманих даних, анкетування, контент-аналіз результатів опитування батьків, узагальнення та систематизація, формулювання висновків.*

Ключові слова: розлади аутистичного спектра, діти раннього віку, організаційно-методичний супровід батьків, індивідуальна траєкторія втручання.

Мосієнко Тетяна Михайлівна

Науковий керівник:

Максимчук Марія Олександрівна,
кандидат психологічних наук

СТРАТЕГІЇ ВТРУЧАННЯ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ СТРУКТУРНИХ КОМПОНЕНТІВ САМОРЕГУЛЯЦІЇ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З АУТИЗМОМ

Актуальність дослідження. Діти з розладами аутистичного спектра (РАС) є однією з найскладніших категорій, з якими стикаються педагоги як в Україні, так і в усьому світі. Зумовлено це тим, що діти з РАС поведуть себе незвичним чином і мають особливості в сенсорній модуляції, які призводять, у тому числі, до труднощів саморегуляції як на фізичному, так і на сенсорному, розумовому, емоційному й соціальному рівнях. Саме тому питання формування навичок саморегуляції у дітей з аутизмом наразі є важливою темою як для закордонних, так і для українських науковців та практиків, оскільки це сприятиме гармонізації стосунків дитини зі своєю родиною, навколишнім світом, а також із самою собою.

Спираючись на сам термін «саморегуляція» як на процес керування людиною власним психоемоційним станом, що досягається шляхом впливу на саму себе за допомогою слів, уяви, керування м'язовим тонусом і диханням, вважаємо, що саморегуляція дитини з аутизмом також пов'язана з процесами впливу на власний фізіологічний і нервово-психологічний стан, при тому, як свідомо так і несвідомо. Шлях дитини з РАС в освітньому процесі постійно надає їй велику кількість інформації, яку дитина з аутизмом здатна, або недостатньо здатна сприйняти, і яка викликає певну реакцію в її організмі та свідомості. З огляду на це, вивчення закономірностей явища саморегуляції є надзвичайно важливим у процесі навчання і виховання дітей молодшого шкільного віку з аутизмом, оскільки керування власними емоціями, думками, переживаннями і поведінкою сприятиме кращому засвоєнню навчальної інформації, підвищить адаптивні можливості та успішність соціалізації учня з РАС в освітньому просторі.

Особливості психічного розвитку дітей з РАС, з одного боку, а з іншого, недостатня компетентність фахівців призводять до того, що навчальна діяльність дітей з аутизмом здійснюється з великими труднощами. Питання формування передумов навчальної діяльності дітей з аутизмом досліджували такі науковці, як: Н. Макарчук, О. Мезенцева, Т. Скрипник, В. Тарасун та ін.; наукові дослідження питання саморегуляції проводили українські та зарубіжні вчені (О. Емішянц, В. Котирло, Н. Макарчук, Т. Якобсон та ін.) Теоретичний аналіз міжнародного досвіду (J. Auges, M. Huri, V. Kashefimehr, H. Kayihan) засвідчив, що правильно організоване психолого-педагогічне втручання сприяє підвищенню можливостей учнів з РАС в інклюзивному освітньому середовищі. Зокрема V. Gibbs засвідчує, що чим краще розвинені

базові функції саморегуляції на фізичному, сенсорному та емоційному рівнях, тим краще та легше відбувається саморегуляція на соціальному рівні, що, у свою чергу, сприятиме успішній соціалізації учня з РАС, підвищує його здатність до усвідомлення сенсу дружби і потреби в спілкуванні, а також успішність навчальної діяльності.

Незважаючи на те, що питанню саморегуляції, загалом, приділено достатньо уваги з боку зарубіжних та вітчизняних фахівців, однак проблема пошуку чинників становлення та ефективного формування структурних компонентів саморегуляції у навчальної діяльності дітей молодшого шкільного віку з РАС залишається малодослідженою.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити стратегії втручання для формування структурних компонентів саморегуляції у дітей молодшого шкільного віку з аутизмом.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Теоретично дослідити наукові здобутки з питань закономірностей та послідовності розвитку дітей з аутизмом.
2. Визначити структурні компоненти та чинників становлення саморегуляції у дітей з розладами аутистичного спектра.
3. Емпірично встановити стан сформованості структурних компонентів саморегуляції у дітей молодшого шкільного віку з аутизмом.
4. Сформулювати методичні рекомендації для учасників міждисциплінарної команди супроводу дітей з аутизмом, що враховують послідовний і цілеспрямований вплив на формування структурних компонентів саморегуляції як одного з ресурсів ефективної навчальної діяльності.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні методи – аналіз, систематизація, узагальнення теоретичних даних з метою накопичення науково-теоретичного підґрунтя для визначення понять «саморегуляція», «саморегуляція дитини з аутизмом», «етапи розвитку саморегуляції», порівняльний аналіз наукових та навчально-методичних джерел з огляду на міжнародний та вітчизняний досвід; системно-структурний аналіз літературних джерел та нормативних документів; синтез; теоретичний аналіз доказових практик з метою визначення науково-теоретичного підґрунтя стратегій втручання для формування структурних компонентів саморегуляції у дітей молодшого шкільного віку з аутизмом. **Емпіричні методи:** спостереження, опитування, анкетування, експертні оцінки – з метою виявлення стану сформованості структурних компонентів саморегуляції у дітей молодшого шкільного віку з аутизмом. Методи математичної статистики – з метою кількісної обробки даних та визначення статистичної значущості отриманих у дослідженні результатів, а також з метою формулювання висновків.

Ключові слова: розлади аутистичного спектра, саморегуляція, емоційно-вольова сфера, навчальна діяльність.

Низька Олена Миколаївна

Науковий керівник:

Супрун Ганна Володимирівна,
кандидат психологічних наук

СПЕЦИФІКА ПЕРЕХОДУ ВІД СПЕЦІАЛЬНОГО ДО ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ ДИТИНИ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З АУТИЗМОМ ЗА ПІДТРИМКИ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОГО КОМАНДНОГО СУПРОВОДУ

Актуальність дослідження. Одним з основних принципів освіти в Україні є доступність усіх форм і типів освітніх послуг для кожного громадянина, що надаються державою, та рівність умов кожної людини для повної реалізації її здібностей, таланту та всебічного розвитку. Законодавством задекларовано, що держава має створювати необхідні умови для здобуття

освіти з урахуванням індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів кожного громадянина.

Прогресивний світовий досвід у сфері освіти осіб з особливими освітніми потребами (ООП) підтверджує тезу про те, що суспільство багато втрачає, коли певна його частина не залучена до активного і продуктивного життя. Інклюзивна форма освітнього процесу засвідчує високий потенціал для реалізації різних освітніх цілей для дітей з типовим розвитком та з обмеженнями життєдіяльності, в тому числі, з аутизмом. При цьому, за висновками міжнародних та вітчизняних фахівців-практиків відомо, що діти з РАС мають змогу розкрити особистісний потенціал, соціалізуватись, отримати спеціальність, успішно працювати і бути корисними країні та суспільству.

Концепцією Нової української школи, що затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 року № 988-р, проголошено спрямованість на потреби учня в освітньому процесі – дитиноцентризм, отже, першочерговим завданням постає створення повноцінного освітнього середовища для кожної дитини, в тому числі й для дитини з аутизмом. Водночас відомо, що на сьогодні в Україні повністю відсутні спеціальні державні навчальні заклади для дітей з аутизмом, в яких вони можуть отримати середню освіту, корекційно-розвиткові, психолого-педагогічні, реабілітаційні послуги. Натомість значна частина дітей з РАС навчаються в спеціальних закладах загальної середньої освіти для осіб з порушенням інтелектуального розвитку, що не дає змогу в повній мірі врахувати специфічність аутистичного порушення під час освітнього процесу.

Специфіку реалізації міждисциплінарного командного супроводу в інклюзивному освітньому середовищі України розкривають у своїх працях О. Мартинчук, С. Миронова, Ю. Найда, Н. Софій. Ці роботи окреслюють чіткі орієнтири щодо змісту та алгоритму діяльності міждисциплінарної команди супроводу дітей з ООП. Українські науковці (М. Максимчук, Т. Скрипник, Г. Супрун) відзначають недостатній рівень здатності педагогів початкової школи розбудовувати ефективне інклюзивне освітнє середовище та дотримуватися принципу наступності освітнього процесу. Тому наразі наявні численні випадки невдалого переходу дітей з аутизмом зі спеціальної на інклюзивну форми навчання, адже і самі діти, і їхні батьки стикаються з проблемою несформованостю передумов до інклюзивного освітнього середовища, з одного боку, а з іншого, педагоги не володіють необхідними інклюзивними технологіями, а однолітки з типовим розвитком та їхні батьки психологічно не налаштовані на навчання разом з аутичними дітьми. Така системна неготовність зумовлена відсутністю комплексної фахової підтримки дитини молодшого шкільного віку з аутизмом при переході від спеціального до інклюзивного навчання міждисциплінарною командою супроводу.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити особливості здійснення міждисциплінарного командного супроводу дитини молодшого шкільного віку з аутизмом у процесі переходу від спеціального до інклюзивного навчання.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз наукових джерел з питань особливостей освітнього процесу для дітей з РАС, методів та засобів, які використовуються для продуктивного налаштування цих дітей в умовах зміни різних видів діяльності та нових обставин.
2. Обґрунтувати критерії оцінювання та емпірично визначити рівень ефективності здійснення міждисциплінарного командного супроводу дітей молодшого шкільного віку з аутизмом під час переходу в інклюзивний клас.
3. Розробити методичні рекомендації для підвищення ефективності здійснення міждисциплінарного командного супроводу при переході дитини молодшого шкільного віку з аутизмом від спеціального до інклюзивного навчання.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: *теоретичні* методи – аналіз психолого-педагогічної літератури щодо проблем здійснення міждисциплінарного командного супроводу при переході дитини молодшого шкільного віку з аутизмом при зміні різних видів діяльності та в нових обставинах; *емпіричні*: констатувальний експеримент з метою визначення ефективності здійснення міждисциплінарного командного супроводу дітей молодшого

шкільного віку з аутизмом; анкетування, аналіз експертного оцінювання, кількісний та якісний аналіз отриманих даних.

Ключові слова: розлади аутистичного спектра, міждисциплінарний командний супровід, молодший шкільний вік, інклюзивне навчання.

Ольшевська Валентина Леонідівна

Науковий керівник:

Таран Оксана Петрівна,

кандидат психологічних наук, доцент

РЕСУРСИ МЕТОДІВ З НАУКОВО ДОВЕДЕНОЮ ЕФЕКТИВНІСТЮ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ НЕВЕРБАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У ДИТИНИ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З АУТИЗМОМ

Актуальність дослідження. Проблема формування невербальної комунікації стосовно дітей з розладами аутистичного спектра (РАС) є досить актуальною. Невербальний спосіб передачі інформації є важливим та невід'ємним аспектом повсякденної міжособистісної комунікації, що полягає в використанні жестів, міміки, інтонацій задля виразу емоційних станів та передачі певних змістів без застосування мовлення. На етапі соціалізації, зазвичай, дитина спочатку засвоює невербальні способи комунікації, а саме: розпізнання емоцій близьких людей, використання вказівного жесту задля виразу своєї зацікавленості. Невербальна комунікація передуює появі мовлення, а в подальшому активно його супроводжує.

Діти з РАС мають труднощі у розумінні невербальної комунікації, про що свідчать наявні складнощі у розумінні жестикуляції, мови тіла, спілкування очима, міміки іншої людини, що в подальшому впливає на розвиток їхніх комунікативних навичок. Дослідження щодо невербальних засобів спілкування проводили як українські (І. Гончар, І. Ковалинська Т. Куценко, І. Логвінова, Л. Самойлович та ін.), так і зарубіжні (D. Baer, K. Berkman, M. Durand, L. Kent та ін.) дослідники.

Особливо треба зауважити, що практики розробляють програми і зосереджуються на конкретних цілях розвитку, навчання та виховання, спираючись на сильні сторони дитини з аутизмом. За міжнародним досвідом, визначено, що освітні та корекційно-розвиткові програми супроводу дітей з РАС повинні ґрунтуватися на методах з науково доведеною ефективністю.

Аналізу останнього міжнародного звіту щодо методів з науково доведеною ефективністю (Evidence-Based Practices for Children, Youth, and Young Adults with Autism Spectrum Disorder, 2020) дав нам змогу виокремити такі методи, що сприяють формуванню невербальної комунікації, як: «Аналіз прикладної поведінки», «Музично-опосередковане втручання», «Візуальна підтримка», «Метод втручання з боку батьків».

Поряд з тим, варто зазначити про відсутність системного супроводу формування невербальної комунікації дітей з розладами аутистичного спектра, саме тому вважаємо доцільним виокремити та систематизувати ресурси методів з науково доведеною ефективністю задля створення дієвого інструментарію щодо формування невербальної комунікації дітей молодшого шкільного віку з аутизмом як основи їх соціалізації.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити ресурси методів з науково доведеною ефективністю для формування невербальної комунікації у дитини молодшого дошкільного віку з аутизмом.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз наукових джерел з питання впровадження доказових практик формування невербальної комунікації у дітей з розладами аутистичного спектра.
2. Визначити стан сформованості невербальної комунікації дітей молодшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра.

3. Розробити та апробувати програму формування невербальної комунікації у дітей молодшого дошкільного віку з аутизмом із залученням ресурсів методів з науково доведеною ефективністю.
4. Запропонувати методичні рекомендації щодо залучення ресурсів методів з науково доведеною ефективністю у формуванні невербальної комунікації дитини молодшого дошкільного віку з аутизмом.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: *теоретичні* – теоретичний аналіз доказових практик з метою визначення науково-теоретичного підґрунтя розвитку та формування навичок невербальної комунікації у дітей молодшого дошкільного віку з аутизмом; *емпіричні*: спостереження, експертне оцінювання, діагностичні проби, констатувальний та формувальний експерименти; *методи обробки даних* – кількісно-якісний аналіз, узагальнення та систематизація результатів дослідження, формулювання висновків; *методичний* – розроблення програми та методичних рекомендації щодо залучення ресурсів методів з науково доведеною ефективністю задля формування невербальної комунікації дитини молодшого дошкільного віку з аутизмом.

Ключові слова: розлади аутистичного спектра, методи з науково доведеною ефективністю, невербальна комунікація, діти молодшого дошкільного віку.

Петрик-Лакиза Олена Миколаївна

Науковий керівник:

Скрипник Тетяна Вікторівна,
доктор психологічних наук,
старший науковий співробітник

ЗМІСТ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ ЯК КООРДИНАТОРА МІЖДИСЦИПЛІНАРНОЇ КОМАНДИ СУПРОВОДУ УЧНЯ З АУТИЗМОМ ЗА МІЖНАРОДНИМ ДОСВІДОМ

Актуальність дослідження. Впровадження інклюзивного навчання та забезпечення доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами (ООП) – це довготривала та копітка справа. Її успіх залежить від кожного українського закладу освіти та потребує професійних зусиль і злагодженої роботи міждисциплінарної команди супроводу цих дітей.

Сучасний стан впровадження інклюзивної освіти в Україні виявив низку труднощів, серед яких – недоліки кадрового забезпечення, що конкретизуються у відсутності справжнього координатора команди супроводу, недостатній продуманості складу учасників цієї команди, змісту їхньої діяльності та здатності застосовувати інклюзивні технології. Можна констатувати, що на сьогодні в українському закладі освіти немає жодної посади, завдяки якій можна було б ефективно організувати належну роботу міждисциплінарної команди супроводу в інтересах конкретної дитини з ООП, координувати зусилля педагогів та батьків й забезпечувати якість освітнього процесу цієї дитини та її однолітків в інклюзивному освітньому середовищі.

Питання з впровадження інклюзивної освіти досліджували такі українські науковці, як: І. Дмитрієва, І. Луценко, С. Миронова, О. Мякушко та ін., при тому, деякі з них (О. Мартинчук, Т. Скрипник, Н. Софій) наголошували на нагальній потребі перегляду української нормативно-правової бази щодо низки важливих аспектів освіти осіб з ООП, у тому числі, кадрового забезпечення. Наразі класифікатор професій України додав нову сучасну професію – Вчитель спеціальної освіти, що потребує розроблення компетентнісної моделі для українських закладів освіти.

Успішний досвід міжнародних освітніх систем (США, Канади, Англії, Фінляндії, Ізраїля та ін.) доводить доцільність таких посад у закладах освіти, як: кейс-менеджер, вчитель спеціальної освіти, координатор з питань особливих освітніх потреб. Такі фахівці можуть вирішувати цілу низку питань в інтересах учнів з ООП, об'єднуючи довкола них усіх учасників

команди супроводу і координуючи їхню діяльність, що сприяє максимальному розкриттю потенціалу цих учнів та збільшення їхньої участі в освітньому процесі разом з однолітками. У випадку учнів з розладами аутистичного спектра (РАС) такий координатор, окрім здатності ефективно керувати діяльністю команди супроводу, має бути обізнаним щодо особливостей організації освітнього процесу для осіб з аутизмом, що охоплює створення безперешкодного інклюзивного освітнього середовища для них, застосування методів з науково доведеною ефективністю та ін.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити функціонал вчителя спеціальної освіти як координатора команди психолого-педагогічного супроводу дітей з РАС з опорою на міжнародні нормативно-правові документи, а також розробити модель координації цих дітей в наявному інклюзивному освітньому середовищі України.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Провести порівняльний аналіз українського та міжнародного досвіду щодо кадрового забезпечення інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами.
2. Визначити особливості наявного стану координації міждисциплінарної команди супроводу дітей з ООП в Україні.
3. З опорою на міжнародний досвід та українські реалії систематизувати зміст та алгоритм діяльності професії «вчитель спеціальної освіти», а також розробити модель координації учнів з РАС в інклюзивному освітньому середовищі України.
4. Здійснити пілотне дослідження, за яким визначити ефективність командного супроводу учнів з РАС як результат впровадження в інклюзивне освітнє середовище розробленої нами моделі координації.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є методи: теоретичні – порівняльний аналіз вітчизняних та зарубіжних джерел з питання координації діяльності команди супроводу осіб з особливими освітніми потребами, систематизація відомостей про інклюзивні технології, ефективні для навчання і розвитку учнів з аутизмом, моделювання у контексті пошуку шляхів реалізації ролі координатора супроводу дитини з РАС в українських закладах освіти, *емпіричні* – опитування, анкетування, констатувальний та формувальний експерименти, методи і засоби моніторингового процесу; методи статистичної, кількісної та якісної обробки результатів.

Ключові слова: особливі освітні потреби, розлади аутистичного спектра, інклюзивне навчання, вчитель спеціальної освіти, міждисциплінарна команда супроводу, координатор команди супроводу.

Полозун (Коробка) Мар'яна Леонтіївна

Науковий керівник

Скрипник Тетяна Вікторівна,

доктор психологічних наук,

старший науковий співробітник

АЛГОРИТМ РОЗБУДОВИ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ ВТРУЧАННЯ ДЛЯ ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З АУТИЗМОМ У ПОРІВНЯЛЬНОМУ АСПЕКТИ: УКРАЇНСЬКИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Актуальність дослідження. На сьогодні суттєво розвивається, регламентується законодавчими документами та якісно вдосконалюється освіта для дітей з особливими освітніми потребами (ООП). Держава посилює увагу до цих дітей і намагається створити найсприятливіші умови для їхньої освіти та адаптації у навколишньому середовищі. Науковці прагнуть систематизувати організаційно-методичні розробки й інклюзивні технології задля провадження послідовного й цілеспрямованого супроводу таких дітей.

Питання впровадження грамотного й ефективного міждисциплінарного супроводу підіймали як зарубіжні (Т. Бут, М. Ейнскоу, Т. Лорман, та ін.), так і вітчизняні (А. Колупаєва, О. Мартинчук, Т. Скрипник, Н. Софій та ін.) науковці. Коло питань, які вони досліджували, охоплювало концептуальні й методичні аспекти, а також складники практичної діяльності, серед яких: організація команди супроводу, обстеження дитини з ООП, розроблення індивідуальної програми розвитку, впровадження психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг та ін.

Наразі зміст різних видів діяльності команди супроводу дитини з ООП так чи інакше розроблений і впроваджується у практику. Проте можна сказати, що певні види такої діяльності, по-перше, недостатньо усвідомлені як у методичному, так й у практичному аспектах, а по-друге, здійснюються стереотипно, без визначення очікуваних результатів і відсутності інструменту вимірювання цієї результативності. До таких видів діяльності команд супроводу, які потребують перегляду і вдосконалення, відноситься розроблення змісту та алгоритму впровадження корекційно-розвиткових послуг (або з огляду на сучасні міжнародні орієнтири, так званої “індивідуальної стратегії втручання”).

Попередній аналіз наявного стану з впровадження корекційно-розвиткових послуг дав змогу з'ясувати, що характерними рисами цього процесу є: відсутність урахування актуальних потреб дитини; невміння формулювати довго- й короткотривалі цілі, визначати за ними зміст корекційно-розвиткових занять, здійснювати моніторинг динаміки розвитку дитини, узгоджено співпрацювати з іншими фахівцями та батьками дитини з ООП. Особливо важливим є така чітка й відповідальна діяльність у випадку дітей з розладами аутистичного спектра, адже нерозуміння особливостей їхнього розвитку і нездатність вибудувати покрокову роботу щодо формування підґрунтя їхньої освітньої діяльності, - все це ставить під загрозу розкриття потенціалу цих дітей, їхню соціалізацію та самореалізацію.

Водночас, в освітній системі США тривалий час функціонує стандарт вчителя спеціальної освіти, у якому значне місце займає компетентність стосовно планування та реалізації ефективних програм і послуг, що сприяють прогресу в досягненні вимірних результатів для осіб з ООП та їхніх родин.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити розроблену нами модель індивідуальної стратегії втручання для дітей з РАС та алгоритм її впровадження, що спирається на міжнародні стандарти вчителя спеціальної освіти.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз наукових джерел про зміст корекційно-розвиткової діяльності (індивідуальної стратегії втручання) та алгоритм її реалізації в Україні та за кордоном.
2. Визначити наявний стан з розроблення і реалізації корекційно-розвиткових послуг для дітей з РАС.
3. Розробити модель та алгоритм впровадження індивідуальної стратегії втручання з огляду на міжнародні стандарти та ефективний досвід вітчизняних дослідників.
4. Застосувати на практиці розроблений алгоритм розбудови індивідуальної стратегії втручання, визначити його ефективність та систематизувати отриманий досвід; сформулювати методичні рекомендації для учасників команд супроводу дітей з РАС.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні методи: порівняльний аналіз та узагальнення наукових праць вітчизняних та зарубіжних дослідників з питань корекційно-розвиткових занять з дитиною з розладами аутистичного спектра та огляд методів з науково доведеною ефективністю з метою накопичення науково-теоретичного підґрунтя, моделювання; **емпіричні методи:** опитування, порівняння, систематизація з метою розробки індивідуальної стратегії втручання для дітей середнього дошкільного віку; методи моніторингу, самозвіти педагогів, чеклисти.

Ключові слова: розлади аутистичного спектра, індивідуальна стратегія втручання, команда супроводу, SMART-цілі, динаміка розвитку, моніторинг.

Сіра Віра Іванівна

Науковий керівник:

Супрун Ганна Володимирівна,
кандидат психологічних наук

ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАТИВНО-МОВЛЕННЕВОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З АУТИЗМОМ З ОПОРОЮ НА МЕТОДИ ФІЗИЧНОЇ АКТИВНОСТІ

Актуальність дослідження. Питання, пов'язані з навчанням і розвитком осіб з аутизмом, тривалий час досліджуються зарубіжними та українськими науковцями. На сьогодні діти розладами аутистичного спектра (РАС) стали невід'ємною частиною сучасного суспільства. У 2018 р. в США, за даними The Autism and Developmental Disabilities Monitoring (ADDM), поширеність цих розладів у дітей до 8 років становила 14,7 на 1000. В Україні з 2012 по 2018 рр., за даними МОЗ, захворюваність на РАС зросла в 3,8 рази (з 2,4 до 9,1 на 100 000 дитячого населення). Згідно зі статистичними даними, кількість дітей з аутизмом з кожним роком збільшується у всьому світі, при цьому третина з них має порушення моторики.

Рухові проблеми в осіб з РАС трапляються так само часто, як і когнітивні порушення, виявляючись у їхній незграбності, незвичайній ході, порушеннях координації руху, гіпо- або гіпертонусі м'язів та ін. Визначено, що у дітей з аутизмом, рухові розлади обмежують можливості для розвитку та пізнання світу через порушення соціальної взаємодії, яка спричиняє замкненість (Дж. Айрес, Т. Кострицька, Т. Скрипник, А. Смолянінов та ін.). Тому цілеспрямований фізичний розвиток дітей з РАС має зайняти суттєве місце у комплексній програмі занять для них, що стане певним показником грамотної розбудови корекційно-розвивальних стратегій втручання і забезпечуватиме формування основи для їхнього комунікативно-мовленнєвого розвитку.

Вітчизняні та зарубіжні наукові розвідки щодо допомоги дітям з аутизмом пов'язані з іменами І. Гілевич, В. Гончарова, Д. Зайцев, К. Каллен, К. Островська, П. Поттс, Т. Скрипник, Н. Хворостянова, Д. Шульженко та ін.

Незважаючи на велику кількість досліджень та публікацій щодо особливостей фізичного розвитку осіб з РАС, недостатньо розкритим лишається питання забезпечення різних аспектів цілісного розвитку цих осіб з опорою на базові фізичні властивості. У центрі нашого дослідження – ресурси методів фізичного спрямування як підґрунтя комунікативно-мовленнєвого розвитку цих осіб, що втілює принципи закономірності та послідовності розвитку та передбачає підвищення успішності дітей з РАС в освітній діяльності та соціальній адаптації.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати, розробити та перевірити ефективність комплексу занять з формування комунікативно-мовленнєвих навичок у дітей старшого дошкільного віку з аутизмом з опорою на методи фізичної активності.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз літератури щодо комунікативно-мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку з аутизмом.
2. Розробити критерії оцінювання для визначення стану сформованості комунікативно-мовленнєвих навичок у дітей старшого дошкільного віку з аутизмом.
3. Систематизувати підходи та методи фізичної активності, які мають науково доведену ефективність; розкрити механізм позитивного впливу цих методів на сформованості комунікативно-мовленнєвих сфер у дітей з РАС.
4. Розробити комплекс занять на основі методів фізичної активності, спрямований на покращення комунікативно-мовленнєвих навичок у дітей старшого дошкільного віку з РАС, перевірити його ефективність.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: *теоретичні методи:* аналіз та узагальнення наукових джерел щодо особливостей комунікативно-мовленнєвих навичок у дітей

старшого дошкільного віку з аутизмом та методів фізичної активності з науково доведеною ефективністю; *емпіричні методи*: констатувальний експеримент для визначення стану сформованості комунікативно-мовленнєвих навичок у дітей старшого дошкільного віку з аутизмом, формувальний експеримент, спрямований на визначення ефективності розробленого нами комплексу занять на основі методу фізичної активності; *методи математичної статистики* з метою кількісної обробки даних та визначення їх статистичної значущості, якісний аналіз отриманих даних.

Ключові слова: методи фізичної активності, комунікативно-мовленнєві навички, розлади аутистичного спектра, дошкільний вік, діти дошкільного віку.

Стратулат Надія Михайлівна

Науковий керівник:

Скрипник Тетяна Вікторівна,
доктор психологічних наук,
старший науковий співробітник

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ДОПОМІЖНОГО ОБЛАДНАННЯ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ АДАПТИВНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З АУТИЗМОМ

Актуальність дослідження. Інклюзивне навчання є викликом для дітей, педагогів і батьків. Воно передбачає компетентний підхід фахівців, які здатні налагодити інклюзивне освітнє середовище і організувати ефективний психолого-педагогічний супровід дитини з особливими освітніми потребами. Особливі складнощі виникають з особами з розладами аутистичного спектра (РАС), які значно вирізняються від усіх інших своєю незрозумілою поведінкою, труднощами комунікації та взаємодії.

В Україні вже більше 10 років триває дослідження дітей з РАС. Низка фахівців намагається визначити: діагностичні підходи, спрямовані на встановлення унікальних характеристик цих дітей (Марценковський І., Островська К., Шульженко Д.); чинники їхніх незвичних проявів та шляхи позитивного впливу на їхнє навчання і розвиток (Т. Куценко, М. Максимчук, Т. Скрипник, Г. Супрун). При цьому, лишається недостатньо розробленою система інструментів та засобів формувального втручання, що сприяє створенню умов для розкриття ресурсів осіб з РАС і становлення передумов їхнього послідовного освітнього процесу.

Одним із провідних завдань сучасної освіти є забезпечення умов для повноцінного, своєчасного і різнобічного розвитку дитини. Навчально-виховна і корекційно-розвивальна робота з дітьми з РАС має носити комплексний характер, охоплювати всі лінії їхнього індивідуального розвитку. Численні дослідження в галузі спеціальної педагогіки і психології підтвердили той факт, що правильно організована система навчання та виховання, у тому числі, використання допоміжного обладнання, сприяє підвищенню соціальної адаптації та адаптивних можливостей осіб з РАС (К. Анвін, Д. Пауелл. К. Дж. Джонс та ін)..

Незважаючи на те, що різним аспектам теоретичного обґрунтування й практичного використання допоміжного обладнання у роботі з дітьми з особливими потребами присвячено численні навчально-методичні напрацювання, недостатньо розробленими залишаються питання використання допоміжного обладнання для підвищення адаптивних можливостей учнів молодшого шкільного віку з аутизмом.

Мета дослідження: теоретично дослідити систему допоміжного обладнання для підвищення адаптивних можливостей учнів молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра та розробити алгоритм його застосування в освітній діяльності цих учнів.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз щодо особливостей використання в освітньому процесі допоміжного обладнання для підвищення адаптивних можливостей учнів молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра.
2. Визначити стан обізнаності українських педагогів стосовно використання в освітньому процесі допоміжного обладнання для учнів молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра.
3. Розробити та впровадити програму тренінгу для педагогів з використання допоміжного обладнання для підвищення адаптивних можливостей учнів з розладами аутистичного спектра; визначити результативність навчання педагогів з опорою на ресурси тренінгових процедур.
4. Запропонувати методичні рекомендації щодо ефективного використання допоміжного обладнання у закладах освіти з метою підвищення адаптивних можливостей учнів молодшого віку з розладами аутистичного спектра.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: *теоретичні* – аналіз наукових джерел з огляду на міжнародний та вітчизняний досвід з метою накопичення науково-теоретичних підґрунтя для сформування понять «підвищення адаптивних можливостей», «нормалізація фізичного стану», а також розкриття специфіки використання допоміжного обладнання в освітньому процесі учнів з розладами аутистичного спектра; *емпіричні* – анкетування педагогів щодо використання в освітньому процесі допоміжного обладнання учнів молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра, констатувальний та формувальний експерименти; методи обробки даних – кількісно-якісний аналіз результатів анкетування, контент-аналіз, узагальнення та систематизація результатів дослідження; *методичні* – програма тренінгу та методичних рекомендацій для педагогів щодо ефективного використання допоміжного обладнання для підвищення адаптивних можливостей учнів з розладами аутистичного спектра.

Ключові слова: розлади аутистичного спектра, молодший шкільний вік, адаптивні можливості, нормалізація фізичного стану, допоміжне обладнання, освітній процес.

Шалабоніна Світлана Сергіївна

Науковий керівник:

Супрун Ганна Володимирівна,
кандидат психологічних наук

МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З АУТИЗМОМ З ОПОРОЮ НА МЕТОДИ З НАУКОВО ДОВЕДЕНОЮ ЕФЕКТИВНІСТЮ

Актуальність дослідження: На сьогодні в Україні відбувається докорінне переосмислення парадигми навчання і виховання дітей з розладами аутистичного спектра (РАС). Наявна мережа центрів, які надають корекційно-розвиткові послуги, зокрема для дітей з РАС, застосовуючи окремі напрацювання або програми, ефективність яких ніяким чином не відслідковується і не визначається, відсутньою є також відповідальність фахівців за якість наданих послуг, що неприпустимо з огляду на міжнародні стандарти та орієнтири.

Як відомо, одним із діагностичних критеріїв РАС є стійкий дефіцит соціальної взаємодії, що виявляється у таких проявах, як: порушення соціально-емоційної взаємодії, невербальної комунікації, знижена здатність спонтанно розвивати, підтримувати і розуміти стосунки. Діти з аутизмом мають складнощі щодо регулювання власної поведінки в різних соціальних ситуаціях, не доєднуються до спільних ігор, не виявляють інтерес до однолітків.

У дошкільному віці дитина вчиться виявляти і розпізнавати емоції, спонтанно наслідуючи поведінку близьких людей, адже чим раніше вона навчиться вирізняти одну емоцію від іншої, тим з більшою точністю вона буде розуміти інших людей. Спрямованість на іншу людину, на

спілкування та спільну діяльність забезпечують перший етап цього процесу в ранньому віці. Як відзначають в своїх роботах О. Кононко та І. Лапина, вміння встановлювати контакт, розуміти емоції однолітків, чутливість до їхніх практичних дій, вміння поставити себе на місце іншого допомагають дитині соціалізуватись у дитячому колективі.

Дослідження вітчизняних науковців щодо проблем навчання і виховання дітей з аутизмом часто констатують пріоритетність у корекційно-розвивальній роботі формування пізнавальних та ігрових навичок, розвиток активного мовлення. Такий підхід, на думку Т. Скрипник, М. Максимчук, Г. Супрун негативно позначається на подальшому розвитку дитини з аутизмом, унеможлиблює становлення її адаптивних функцій.

Значення соціально-емоційного розвитку для дитини з аутизмом полягає, передусім, у формуванні певних особистісних властивостей, потреб, здібностей, елементарних уявлень та практичних умінь, які допомагають усвідомити, як себе поводити, щоб бути співзвучним з іншими, почувати себе по можливості комфортно, та сприяють соціалізації (Т. Скрипник, Н. Ярмола). Зарубіжні (К. Гілберт, Л. Вінг, Т. Пітерс, Е. Шоплер) та вітчизняні науковці (Т. Куценко, К. Островська, Г. Супрун) досліджували різні аспекти соціальної комунікації та соціальної взаємодії дітей з аутизмом.

За розробками Т. Скрипник структура соціально-емоційного розвитку дітей з аутизмом об'єднує три параметри: 1) соціальна гра; 2) емоційна регуляція; 3) навички групової взаємодії. Відповідно, навички у сферах соціальної гри, емоційної регуляції та групової взаємодії становлять зміст корекційно-розвиткової роботи фахівців.

Останні роки багато робіт вітчизняних науковців було присвячено важливості розвитку соціально-емоційних навичок у дітей дошкільного віку: соціальна гра (А. Велгер, І. Кубата, С. Мороз), емоційний розвиток (І. Анісімова, К. Борисенко, Н. Трофайла), групова взаємодія (Н. Миськова, Т. Швець). Однак, ці дослідження розглядають кожну з соціальних навичок окремо без акценту на обов'язковому (бажаному) одночасному розвитку дитини по всім трьом напрямках, які складають єдине ціле. Уточнення умов застосування означених методів, визначення етапів їх впровадження, ефективності можуть стати основою для розроблення моделі соціально-емоційного розвитку дітей дошкільного віку з аутизмом з опорою на методи з науково доведеною ефективністю.

Незважаючи на окремі роботи, присвячені соціально-емоційному розвитку дітей з аутизмом, на сьогодні в Україні існує дефіцит доступних та простих у практичному використанні навчальних моделей, в яких враховані методи з науково-доведеною ефективністю, що дали б змогу підвищити соціально-емоційний розвиток дітей дошкільного віку з РАС, особливо в умовах інклюзивного навчання.

Передбачається, що теоретичний аналіз соціально-емоційного розвитку дітей дошкільного віку з РАС, уточнення методів втручання з науково доведеною ефективністю, а також емпіричне дослідження цієї проблеми дасть змогу розробити і перевірити ефективність моделі соціально-емоційного розвитку дітей дошкільного віку з аутизмом, що зумовить спроможність дітей повноцінно долучатися до соціального життя.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність комплексу заходів соціально-емоційного розвитку дітей дошкільного віку з аутизмом з опорою на методи з науково доведеною ефективністю.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. За науково- та навчально-методичними джерелами дослідити особливості вивчення соціально-емоційного розвитку у дітей старшого дошкільного віку з аутизмом.
2. Визначити критерії та параметри оцінювання стану сформованості соціально-емоційного розвитку дітей дошкільного віку з РАС.
3. Розробити і впровадити комплекс заходів для соціально-емоційного розвитку дітей дошкільного віку з аутизмом на основі методів з науково-доведеною ефективністю, перевірити його ефективність.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз наукових психологічних та педагогічних праць з питань соціально-емоційного розвитку дітей

дошкільного віку з аутизмом, аналіз та узагальнення методів з науково доведеною ефективністю для покращення соціально-емоційного функціонування дітей дошкільного віку з РАС; *емпіричні*: проведення констатувального експерименту з метою визначення стану сформованості соціально-емоційного розвитку дітей дошкільного віку з аутизмом; узагальнення та систематизація результатів констатувального етапу дослідження з метою розроблення комплексу заходів з формування соціально-емоційного розвитку дітей дошкільного віку з аутизмом з опорою на методи з науково доведеною ефективністю; проведення констатувального та формувального експериментів, визначення ефективності розробленого комплексу заходів для соціально-емоційного розвитку дітей дошкільного віку з аутизмом; кількісна обробка даних та визначення їх статистичної значущості.

Ключові слова: соціально-емоційний розвиток, методи з науково доведеною ефективністю, розлади аутистичного спектра, діти дошкільного віку.